Jaroslav Vencálek

FENOMÉN HRANICE AKO GARANT (NIELEN) EURÓPSKEJ REGIONÁLNEJ RÔZNOSTI

Pracovný zošit I.

FENOMÉN HRANICE AKO GARANT (NIELEN) EURÓPSKEJ REGIONÁLNEJ RÔZNOSTI

Pracovný zošit
I.

Jaroslav Vencálek

Pracovný zošit vydaný v rámci projektu
„***Zdieľanie know-how pre lepší manažment Schengenskej hranice medzi Slovenskom / Ukrajinou a Nórskom / Ruskom***",
CBC 01018

Projekt je podporený z Nórskeho finančného mechanizmu
a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.
Program SK08 – Cezhraničná spolupráca: „Slovensko – Ukrajina:
Spolupráca naprieč hranicou" – „Slovakia – Ukraine: Cooperation across the Border".

Prešov 2017

FENOMÉN HRANICE AKO GARANT (NIELEN) EURÓPSKEJ REGIONÁLNEJ RÔZNOSTI
Pracovný zošit I.

© Prof. PaedDr. Jaroslav Vencálek, CSc.
© RC SFPA, n.o., Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Vydal:
ADIN, s.r.o. pre
Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.
a Filozofickú fakultu Prešovskej univerzity

Autor: Prof. PaedDr. Jaroslav Vencálek, CSc.
Recenzenti: Prof. RNDr. Robert Ištok, CSc.
Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)
Prof. Jurij Alexandrovič Ostapec, CSc.
Užhorodská národná univerzita (Ukrajina)
Preklad (slovenčina): PaedDr. Michal Kovačic, PhD.
Katolícka univerzita Ružomberok (Slovenská republika)

Vydanie: prvé, 2017
Tlač a grafické spracovanie: ADIN, s.r.o.
Neprešlo jazykovou korektúrou.

SPOLUFINANCOVANIE:

Vydané v rámci projektu „***Zdieľanie know-how pre lepší manažment Schengenskej hranice medzi Slovenskom / Ukrajinou a Nórskom / Ruskom***", CBC 01018

Výška projektového grantu: 619 454,- EUR. www.norwaygrants.org

Tento projekt je spolufinancovaný z Nórskeho finančného mechanizmu
a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Program SK08 – Cezhraničná spolupráca: „Slovensko – Ukrajina:
Spolupráca naprieč hranicou"

ISBN 978-80-89540-84-6

OBSAH

4 **ÚVOD**

6 **1. FENOMÉN „HRANICA" AKO GARANT (NIELEN) EURÓPSKEJ REGIONÁLNEJ RÔZNORODOSTI**

8 1.1 Vnímanie cezhraničného územia a hranice ako výsledok pôsobenia vnútorných a vonkajších spoločenských kohézií

10 1.2 Historicky podmienené otváranie hraníc neznamená ich rušenie

14 1.3 Funkčný región ako stimulátor hraníc v treťom tisícročí

17 1.4 Ako vnímať v druhom decéniu 21. storočia hranicu medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou?

22 **ZÁVER**

24 **LITERATÚRA**

ÚVOD

Ak máme aspoň čiastočne porozumieť tomu, čo robíme, musíme sa orientovať ako v zmenách, ktoré nastávajú vo vonkajšom, nás obklopujúcom prostredí, tak aj v zmenách, ktoré nastávajú vo vnútrajšku nás samotných. Toto poznanie nie je v žiadnom prípade jednoduché, avšak úsilie o nachádzanie podmienok, ktoré náš život činia šťastnejším, je jednou zo základných vlastností ľudskej existencie na Zemi.

Prostredie, ktoré nás obklopuje a ktoré vnímame svojími zmyslami, tvorí akýsi rámec našich odohrávajúcich sa životov, určenie neustále sa meniacich štruktúr našej existencie. Ľuďom preto nestačí len dobre sa orientovať v prostredí, hoci schopnosť dobre sa orientovať, vytvára základnú podmienku našej existencie. Človek musí tiež poznať, či sa s konkrétnym prostredím identifikuje, či svoje prostredie pociťuje ako zmysluplné, alebo či ho naopak vníma, ako neprípustné. Martin Heidegger (1929) vo svojej vedeckej práci „Bytie a čas" (Sein und Zeit) uvádza, že miesto je kvalitatívnou totalitou komplexnej povahy, ktorá sa nedá redukovať na žiadnu z jeho vlastností, ktorú by bolo možné opísať len pomocou analytických pojmov.

Existenciu (nielen) slovensko-ukrajinskej hranice je preto nevyhnutné vnímať čo najkomplexnejšie. Znamená to:

- zachytiť evolúciu, funkciu a význam hranice v spoločenských kontextoch, teda vnímať nielen túto, ale akúkoľvek inú hranicu ako súčasť meniacich sa časopriestorových štruktúr,
- pochopiť krajinnú funkčnosť hraníc a súčasne porozumieť tým procesom, ktoré smerujú k premenám ich pôvodných funkcií,
- dokázať zaujímať také stanoviská, ktoré odrážajú dlhodobejšie vývojové trajektórie, či akceptovať novo sa uplatňujúce evolučné trendy vo vývoji čiastkových časopriestorových štruktúr.

Väčšina prác, ktoré sa týkajú hraníc, vychádza v spoločenskom zmysle slova z klasickej poznávacej schémy, v ktorej je pozornosť venovaná predovšetkým tvaru (morfológii), charakteru či vlastnostiam hraničného líniového tvaru, či vzniku a zániku hraníc ako línií vymedzujúcich príslušné spoločensko-obsahové rozmanitosti. Tieto prístupy sú ale nástupom globalizačných procesov stále viac potláčané rastom a rozvojom vplyvu spoločenskej relevancie difúznych spoločenských procesov, dotýkajúcich sa všetkých sfér ľudských aktivít (výrobných i nevýrobných).

V rámci pracovného zošita **Fenomén hranice ako garant (nielen) európskej regionálnej rôznosti** je načrtnutá problematika budúcich premien slovensko-ukrajinskej hranice v kontexte:

- očakávaných posunov vo vnímaní spoločenskej reality európskych štruktúr v 21. storočí,
- potreby vnímania fenoménu „hranica" ako garanta (nielen) európskej regionálnej rozmanitosti,
- renesancie historickej úlohy genia loci (genia regionis) ako faktora rozvoja demokracie a spoločenskej determinácie vzniku fázového priestoru pri slovensko-ukrajinskej hranici (akcelerátor rozvoja cezhraničného regiónu).

Pri tvorbe pracovného zošita autor vychádzal z predpokladu, že podmienkou pochopenia komplexity akýchkoľvek krajinných objektov, teda aj hraníc medzi štátnymi či inými územno správnymi štruktúrami, je potrebné porozumieť vzájomnosti, historičnosti a funkčnosti hierarchicky diferencovaných časopriestorových štruktúr. Štruktúry sú preto vnímané v zmysle vnútorných vlastností čiastkových častí krajiny. Hlavným vzdelávacím cieľom tohto pracovného zošita je, aby ste po jeho preštudovaní dokázali:

- objasniť paradigmu konkurencieschopnosti a paradigmu spolupráce na báze vzájomnej výhodnosti v kontexte hraničných línií a cezhraničných regiónov,
- charakterizovať konkurenčné a inteligentné súťaženie medzi ľuďmi v kontexte slovensko-ukrajinskej štátnej hranice,
- orientovať sa vo vzťahoch medzi úrovňou vývojovej zložitosti a úrovňou komplexity spoločenských štruktúr pri slovensko-ukrajinskej hranici,
- charakterizovať význam administrativno-správnych hraníc vo Wallersteinovej teórii svetového systému,
- vysvetliť procesy vonkajšej a vnútornej spoločenskej kohézie v závislosti na princípoch nútenej zhody a tolerancie rôznorodosti pri transformácii funkcie a významu slovensko-ukrajinskej hranice,

Niektoré kapitoly sú ukončené domácou písomnou úlohou, ktorú pošlete v dohodnutom termíne svojmu tútorovi na opravu a zhodnotenie. Tieto písomné úlohy vám majú pomôcť pri získavaní spätnej väzby o vašom študijnom úsilí. V prípade, že vám počas štúdia vzniknú nejasnosti, nebudete si istí správnosťou svojich odpovedí, alebo budete mať potrebu diskutovať o niektorých študijných témach, spojte sa s tútorom, ktorého vám organizátori štúdia pridelili.

Nezabúdajte ale, že k získaniu dokonalosti vám pomôže iba sústavná práca s odporúčanou literatúrou. Prajem vám vytrvalosť, trpezlivosť a húževnatosť počas štúdia. Úspech sa potom určite dostaví!

Prof. PaedDr. Jaroslav Vencálek, CSc.

1. FENOMÉN „HRANICA“ AKO GARANT (NIELEN) EURÓPSKEJ REGIONÁLNEJ RÔZNORODOSTI

Ciele:

Cieľom tejto kapitoly je, aby ste po jej preštudovaní boli schopní:

- vysvetliť pojem *„vonkajšej spoločenskej kohézie"* a objasniť princíp *„nevyhnutnej zhody"* a jeho vplyv na fungovanie hranice,
- vysvetliť pojem *„vnútornej spoločenskej kohézie"* a objasniť princíp *„ tolerancie rôznorodosti"* a jeho vplyv na utváranie významu hranice,
- pochopiť genézu vzniku *„kultúrneho dedičstva"* daného územného celku a tvorby *„územnej identity"* obyvateľov,
- vysvetliť funkčný vzťah medzi *„globalizačno-integračnými"* a *„regionálno-diferenciačnými"* procesmi,
- charakterizovať funkciu a význam administratívno-správnych hraníc vo *Wallersteinovej teórii svetového systému* (systém systémov),
- definovať pojem *„región"* a vysvetliť funkciu a význam hranice v mikroregionálne, mezoregionálne a makroregionálne chápanom poňatí administratívno-správnych štruktúr,
- vysvetliť pojem *„domov"* a charakterizovať jeho rozmanité spoločenské dimenzie a objasniť prečo narastá význam tohoto fenoménu práve s rozvojom globalizačno-integračných tendencií a rastúcou priestorovou mobilitou obyvateľov,
- vysvetliť dôvody vo všeobecnosti rastúcej dynamiky obyvateľov a súvislosť tohoto spoločensko-priestorového javu s ochranou štátnych hraníc,
- objasniť spoločensko-urbanistický pojem *„geto"* a vysvetliť historické skúsenosti ľudstva s (ne)fungovaním tohoto výrazne ohraničeného ľudského spoločenstva (napr. stredoveké židovské geto; geto, ktoré vzniklo v období nacizmu; černošské geto).

Pojmy na zapamätanie:

- domov,
- geto,
- globálna moc,
- kulturna rôznorodosť,
- (ne)rušenie hraníc,
- nevyhnutná zhoda,
- ochrana štátnych hraníc,
- otvorenosť územia,
- percepcia hranice,
- región,
- regionálno-diferenciačné procesy,
- schengenská hranica,
- sociálno-kultúrne regulatívy,
- systém systémov,
- tolerancia rôznosti,
- územná identita,
- územná prestupnosť.

Sprievodca štúdiom:

Pod vplyvom v krajine pôsobiacej pestrej plejády vzťahov dochádza či už pri jednotlivcoch, ako aj pri najrôznejšie vnímaných a vymedzovaných ľudských entitách ku stálej zmene úrovne ich hodnôt. Napriek tomu je v závislosti od veku, pohlavia, vzdelania, ekonomického postavenia, životných skúseností a mnohých iných faktorov, ľuďmi pociťovaná nevyhnutnosť určitej miery životných istôt.

Každý región by preto mal byť charakterizovaný ako jedinečné územie, v ktorom existuje súbor špecificky definovaných a funkčne, alebo fyzicky prepojených sietí.

Ak vychádzame z predpokladu, že akákoľvek hranica nemá sama osebe zmysel, ale nadobúda ho až v súvislosti s vnútornými a vonkajšími kohéznymi vzťahmi, ktoré ovplyvňujú jej existenciu, potom cesta ku skutočnému poznaniu fungovania hranice vedie cez analytické poznanie spokojnosti a prejavov identít obyvateľov s daným prostredím. Nie všetko sa dá merať prostredníctvom štandardných štatisticko-analytických postupov, mnohé však možno vnímať prostredníctvom účinnosti a dosahu ľudských aktivít uskutočňujúcich sa v hraničných oblastiach.

Pokúsme sa preto skôr, než budeme venovať pozornosť spôsobu vnímania slovensko-ukrajinskej hranice, zoznámiť s novými pohľadmi na evolúciu, funkciu a význam hranice ako takej.

V mnohých krajinách sa v súvislosti s úsilím o čo najoptimálnejší rozvoj hranice naráža na nie príliš jasné chápanie jej priepustnosti. V integrovanom svete stráca akékoľvek opodstatnenie poňatie hranice ako totálnej bariéry, ale aj ako miesta, kde neexistujú vôbec žiadne formy ochrany územia či poňatie hranice v zmysle jej jednosmernej priepustnosti. Základným znakom hranice v integrovanom priestore je preto jej obojsmerná prestupnosť (priepustnosť).

Ak sa región stáva miestom stretávania makro a mikro prejavovaných záujmov celku a jednotlivca (lokálneho či regionálneho spoločenstva), potom rozvojová dynamika čiastkových území spočíva v riešení ich rozporností. Rovnako je možné považovať za regionálne rozvojové impulzy práve nachádzanie takých riešení, ktoré vedú k harmonizácii konzervatívno tradicionalistických poňatí vývoja krajiny s dravo individualistickými tendenciami a pocitmi sociálnej zodpovednosti.

Vnímajme teda hranicu ako výsledok pôsobenia vnútorných a vonkajších spoločenských síl (kohézií) v krajine. V dôsledku stále rastúceho významu najrôznejších integračných spoločenských procesov dochádza síce k zvyšovaniu priestupnosti hraníc, ale to neznamená ich zánik. Ako významný sa začína javiť problém možnosti obojstranne vzájomne výhodnej prestupnosti hraníc, ktorá by viedla ako k rozvoju vnútorných kohéznych síl na obidvoch stranách hraníc, tak aj k posilneniu vonkajších kohéznych previazaností. Riešenie tohto problému je spojené s posilňovaním funkčnosti regiónov determinovaných ich relatívnou autonómiou a autarkiou. S tým súvisí posilňovanie územnej identity ľudí s územno-spoločenskými priestorovými štruktúrami a rastu ich zainteresovanosti na rozvoji občianskej spoločnosti.

Čas potrebný k preštudovaniu kapitoly: 4 hodiny

1.1 Vnímanie cezhraničného územia a hranice ako výsledok pôsobenia vnútorných a vonkajších spoločenských kohézií

Priblíženie sa ku komlexnejšiemu vnímaniu spoločenskej reality súvisí predovšetkým s tým, že akákoľvek hierarchická úroveň priestoru nie je tvorená len univerzálne platnými fenoménmi, ale je modelovaná predovšetkým činnosťami konkrétnych ľudí, životy ktorých sú ovplyvňované ako racionálnymi, tak aj iracionálnymi aspektami ich bytia. Ľudské životy preto majú ako individuálny zmysel, tak aj univerzálnu platnosť.

Ak vnímame konkrétne územia a nazveme ich regiónmi, potom to znamená, že príslušné územia sú vystavené vzájomnému ovplyvňovaniu. Tieto vonkajšie sily pôsobia síce rozdielnou intenzitou, avšak spoločné majú to, že sú schopné ovplyvňovať či už susedné, alebo aj iné, vzdialenejšie regióny. V rámci tzv. samoorganizácie prie-

storu preto môže dochádzať (vďaka vzájomnému ovplyvňovaniu) k vonkajšej spoločenskej súdržnosti (kohézii) aj medzi pôvodne samostatne usporiadanými územiami. Sily vonkajšej spoločenskej kohézie však môžu existovať iba na báze *nevyhnutnej zhody*. Tá sa v krajine presadzuje na báze racionálne vnímaných väzieb a vzťahov ovplyvňujúcich konkrétnu spoločenskú realitu daných miest.

Nevyhnutná zhoda

Jedným z najmarkantnejších prejavov vonkajšej spoločenskej kohézie je prechod od nonkoherentného správania obyvateľov k správaniu koherentnému. To sa tak stává základným znakom územnej samoorganizácie priestoru. Niektoré regióny sa potom stávajú dôležitejšími, v iných naopak dochádza ku znižovaniu ich predchádzajúcej významnosti. Preto je nekomplexné vnímanie akéhokoľvek nástroja regionálnej politiky Európskej únie, či už sa jedná o štrukturálne fondy (Európsky fond regionálneho rozvoja, Európsky sociálny fond, Európsky poľnohospodársky záručný a usmerňovací fond, Finančný nástroj na podporu rybolovu), kohézne fondy alebo špeciálne nástroje regionálnej politiky EÚ, veľmi nebezpečné.

Ľudská racionalita môže viesť prostredníctvom vynútenej zhody k rozvoju inovácií a k posilneniu úrovne dynamickej stability příslušného cezhraničného regiónu. Vnímanie rozvoja cezhraničného regiónu pri slovensko-ukrajinskej hranici je preto spojené s vnímaním novo sa vytvárajúcich priestorových komplexností.

Spoločenské difúzne javy viazané na racionálne utvárané procesy nevyhnutnej zhody môžu výrazne ovplyvniť rozvoj mikroregionálnych štruktúr na obidvoch stranách hranice.

V mikroregiónoch žijú ľudia, v ktorých vedomí, predstavujúcom principiálnu schopnosť ich duševného života, vznikajú impulzy ovplyvňujúce ich každodenné správanie a výrobné či nevýrobné aktivity. Pre rozvoj územnej identity obyvateľov a spoločenský rozvoj krajiny (regiónu) sa tak javí ako zásadná kultúra. Tú predstavuje ako samotné spoločenské vedomie, tak aj materiálne a nemateriálne produkty konkrétnych spoločenských činností. Tie aspekty kultúry, s ktorými sa obyvateľstvo identifikuje, sú potom generačne odovzdávané v podobe tzv. kultúrneho dedičstva.

Sociálno-kultúrne regulatívy

Územná identita bola v minulosti chápaná predovšetkým ako príslušnosť obyvateľov k určitým artefaktom. Napriek tomu, že práve na základe týchto väzieb bola vytváraná veľmi silná regionálna súdržnosť ľudí, ako rozhodujúci pre dnešný vývoj sa javí rozvoj kultúry v zmysle súnáležitosti ľudí s konkrétnymi *sociálno-kultúrnymi regulatívmi* (napr. morálka), predstavujúcimi súbor hodnôt, noriem a vzorcov správania, tak ako medzi jednotlivcami navzájom, tak aj medzi jednotlivcami a spoločenskými skupinami, ktorých sú súčasťou, či medzi jednotlivými spoločenskými skupinami vytvárajúcimi určitý celok.

Prirodzenú súčasť kultúry tvorí umenie, ktoré nielenže uchováva obraz a štýl doby v zmysle svedectva o úrovni a rozvoji daného územia, vrátane spôsobu života, ale spolupôsobí pri premenách doterajšieho spôsobu poňatia života a nastolovania výziev a vízií do budúcnosti.

Tolerancia rôznorodosti

Na mikroregionálnej úrovni nejde len o odlišnosti etnografické, ale o komplexný súbor prvkov mikroregionálneho dosahu, avšak zásadným spôsobom ovplyvňujúcim vnímanie pôsobnosti vonkajších kohéznych vzťahov na život v konkrétnom území. Tieto väzby majúce povahu vnútorných kohéznych síl sú utvárané na báze *tolerancie rôznorodosti*, teda na základe vo všeobecnosti prijímanej nezhody. Táto nezhoda, ako produkt územnej diferenciácie, generuje prostredníctvom ľudského vnímania spoločenskej reality obsah procesov vnútornej spoločenskej kohézie.

Vnímanie cezhraničného územia a samotnej hranice závisí preto od úrovne chápania kultúrneho dedičstva a evolúcie v minulosti existujúcich vývojových štruktúr, čo znamená, že relevantným indikátorom bude chápanie genia loci (regionis) nielen súčasnými, ale aj predchádzajúcimi generáciami s existujúcimi víziami o ďalšom vývoji konkrétnych častí krajiny.

1.2 Historicky podmienené otváranie hraníc neznamená ich rušenie

Dňa 31. októbra 1517 pribil univerzitný teológ a filozof Martin Luther na dvere wittenbergského zámockého a univerzitného kostola (nachádzajúceho sa dnes v nemeckej spolkovej krajine

Sasko-Anhalts) pergamen s deväťdesiatimi piatimi tézami, odsudzujúcimi skorumpovanosť katolíckej cirkvi. Bola tým započatá protestantská reformácia, ktorá priniesla ľuďom novú myšlienku, podľa ktorej životná dráha každého človeka je vedená jeho vlastným svedomím.

Otvorenosť územia

Napriek tomuto revolučnému poňatiu vnímania samotného človeka, je začiatok 16. storočia stále vnímaný širokou svetovou verejnosťou predovšetkým ako obdobie veľkých námorných objavov, ktoré viedli k zmenám v chápaní hraníc. Relatívnu uzatvorenosť priestoru vystriedala určitá *„otvorenosť územia"*, ktorá bola sprevádzaná mravne a intelektuálne nadradeným vnímaním postavenia Európanov vo svete.

„Ich prevaha vo všetkých oblastiach pôsobenia viedla k začiatkom budovania zámorských imperiálnych dŕžav, ku koloniálnemu ovládaniu a mnohostrannému využívaniu. Politickým výrazom univerzalizmu bol imperializmus a kolonializmus a po značnú dobu bolo ich morálno kultúrnym prejavom militantné kresťanstvo… Pýcha Európanov opitých expanziou, založenou na poznatkoch vedy, ale opúšťajúcou duchovnosť a pokoru, predznamenala ich martýrium – veľké a dlhé trápenie počas celého dvadsiateho storočia až dodnes." (Chrastina 2012, s. 78)

Kardinálne myšlienkové premeny vo vnímaní sveta, na začiatku ktorých stáli Kolumbus, Luther a Koperník, viedli v kontexte technickej revolúcie k procesu dlhodobej fragmentácie európskeho myslenia. Po tom, čo bol ľudský rozum povýšený na stred univerza, otvorili sa nedohľadné možnosti skúmania neprebádaných horizontov ľudského poznávania, ale súčasne sa odkryli aj horizonty deštrukcie európskych istôt. V kontexte historického vývoja ľudstva v uplynulej polovici tisíročia preto znie konštatovanie amerického odborníka na národnú bezpečnosť a medzinárodnú geopolitiku Georga Friedmana (*1939) neobyčajne aktuálne. „Keď rozum posunutý do logických krajností, rovnako ako umenie, dostane priestor šíriť bezohľadnú lásku ku kráse, môže spôsobiť hrozné veci. Stačí si spomenúť na Stalina a Hitlera." (Friedman, 2015 s. 93)

V súvislosti s európskym vývojom na začiatku 3. tisícročia zmieňuje Chrastina konštatovanie filozofa Břetislava Horyny (*1959):

„Európa podceňuje svoje hodnoty, prisluhuje svojim nepriateľom a zdráha sa ich energicky odmietnuť. Kritičnosť Západu k sebe samotnému vedie k negácii množstva blahodárných hodnôt. Európe hrozí zánik pre neochotu intelektuálov a politikov zasadzovať sa o to, čím je prínosná a pôvodná... Kultúrny obrat, ktorý by mal zastaviť stratu seba samej je podmienený pamäťovým oživením historického a kultúrneho polycentrizmu európskosti, rôznorodosti európskych filozofií, prírodovedy, politických teórií, literatúr, odlišnosti mnohých myšlienkovo premenlivých Európ, pre ktoré až jednotiaca metafyzická náboženská tradícia hľadala spoločného menovateľa v univerzálnej filozofii jednotných dejín ľudstva." (Chrastina 2012, s. 190, 192)

Systém systémov

Keď budeme vychádzať z všeobecnosti proklamovaného predpokladu, že každú kultúru a civilizáciu je potrebné vnímať ako osobitú a unikátnu hodnotu, ktorej prináleží adekvátne miesto v globalizovanom svete, potom nielen podľa Wallersteinovej teorie svetového systému (*World Systém Theory*), ale aj podľa slovenského geografa Kolomana Ivaničku, taký prístup vo svete, v ktorom žijeme vytvára *systém systémov,* v ktorom „vyššia syntéza musí vychádzať z hľadania a rozvíjania spoločných hodnôt". (Ivanička 2006, s. 36)

V tomto prípade je možné nazerať na celosvetovú populáciu ako na systém skupín ľudí, ktorí s ostatnými ľuďmi zdieľajú len niektoré rysy.

„Tieto skupiny sa dajú vymedziť súborom charakteristík, ktoré zaraďujú tieto osoby ako členov/členky príslušnej skupiny. Práve tejto oblasti, ktorá študuje skupinové správanie a charakteristiky, zdieľané hodnoty a podobne, ktoré nie sú univerzálne, ani individuálne, sa venuje *kultúra.* V tomto význame má každá skupina špecifickú *„kultúru"* – spoločné znaky jedincov tejto skupiny (konanie, správanie, hodnoty, viera a pod.), ktorými sa skupina vymedzuje voči ostatným skupinám." (Kreuzzieger 2012, s. 25)

Z množstva sociologických štúdií je zrejmé, že vylúčenie človeka zo skupiny môže mať pre neho fatálne následky. Je preto možné súhlasiť s tvrdením slovenského teoretika umenia Tomáša Štraussa (1931 – 2013) „Politická moc sa tak fenomenologicky

javí ako moc intencionálna, uspokojujúca potreby zabezpečenia a ochrany človeka." (Štrauss 2009, s. 38)

O to viac znepokojivo musí pôsobiť hodnotenie týkajúce sa utečencov, prezentované svetovo uznávaným sociológom Baumanom (1925 – 2017):

„Utečenci majú nulovú funkciu v krajine, v ktorej sa ocitli a v ktorej sa budú dočasne zdržiavať, rovnako ako neexistuje zámer a ani realistická perspektíva, že by mohli byť asimilovaní a zapojení do „tela" novej spoločnosti. Z ich „odpadového" postavenia niet cesty ani späť, ani vpred (ak nemáme na mysli cestu na ešte odľahlejšie miesto ako v prípade afgánských utečencov eskortovaných austrálskou vládou vojnovou flotilou na ostrovy mimo akúkoľvek civilizáciu). Je potrebné udržiavať dostatočnú vzdialenosť, aby jedovaté výpary sociálneho rozkladu neprenikli na miesta obývané našincami – to je hlavné kritérium, ktorým sa riadi výber lokality pre stavbu trvalo dočasných táborov. Mimo týchto priestorov sú utečenci vnímaní ako problém a nepríjemná prekážka; vo vnútri týchto priestorov sú zabudnutí. (Bauman 2008, s. 44)

Ak budeme spoločenskú realitu vnímať takto, potom skupinami ľudí môžeme myslieť tých, ktorí sú spájaní národnou kultúrou, etnickou kultúrou, mestskou kultúrou, ľudovou kultúrou, náboženskou kultúrou, výrobno-produkčnou kultúrou či inak sa vymedzujúcou kultúrou. V tomto zmysle potom existenciou príslušnej kultúry sú vymedzované jej hranice, zmyslom ktorých je uchovávanie a posilňovanie konkrétnych kultúrnych hodnôt alebo stanoveného správania, či určitého typu spoločensko-kultúrnych životných vzorcov.

(Ne)rušenie hraníc

Hranice alebo ohraničenia sa tak stávajú dôležitou súčasťou všetkých myšlienkových procesov človeka, dotýkajúcich sa vzájomných vzťahov jednoty a odlišnosti či univerzalizmu a partikularizmu. Znižovanie významu hraníc súvisiace s rozvojom Európskej únie na prelome 2. a 3. tisícročia preto nemôže viesť k ich rušeniu. Rozumie sa tým nielen rušenie politických hraníc (ktorými sú najmä štátne hranice a hranice územno správnych celkov), ale aj hraníc vymedzených podľa iných kritérií, napr. hraníc etník alebo civilizácií.

Tým, že ľudia vnímajú prakticky akékoľvek administratívno-správne hranice, si uvedomujú súčasne rozdielnosti vyplývajúce z konkrétnych podôb spoločenskej reality na obidvoch stranách príslušnej hranice. Samotná líniová hranica potom vyjadruje ohraničenosť týchto rozdielnych spoločenských realít.

Samotná percepcia hranice obyvateľmi na obidvoch jej stranách je viac či menej ovplyvňovaná jednak historicko-vývojovou odlišnosťou obidvoch častí územia rozprestierajúceho sa na jednotlivých stranách hranice a jednak vedomosťami a tiež aj získanými skúsenosťami a mierou identity osôb vnímajúcich zo svojho pohľadu príslušnú hranicu.

Regionálno diferenciačné procesy

Súčasný svet je charakterizovaný či už silnými globalizačno unifikujúcimi tendenciami, tak aj stále viac sa presadzujúcimi *regionálno diferenciačnými procesmi*, viazanými na genia loci (regionis) konkrétnych časopriestorových štruktúr. Vzhľadom k novej spoločenskej situácii v Európe 2016 (napr. existencia hnutia Podemos v Španielsku, Hnutia piatich hviezd v Taliansku, existencia hnutia Slobodných v Rakúsku), je možné sa domnievať, že regionálno diferenciačné procesy budú stále výraznejšie a funkčnejšie modifikovať doterajší európsky priestor.

1.3 Funkčný región ako stimulátor hraníc v treťom tisícročí

Globálna moc verzus politika

Podľa českého filozofa V. Bělohradského (*1944) komunikačná kríza je dôsledkom rozvodu mezi globálnou mocou a politikou: „Globalizovaná finančná a korporatívna moc koná bez konsenzusu a politickej kontroly, identitárna lokálna politika naopak má konsenzus občanov, ale trpí chronickým nedostatkom rozhodovacej moci. Populizmus vo svojej súčasnej podobe je vzbura lokálnej politiky založenej na identite proti „antipolitickej moci" eurokratov a finančnej hyperburžoázie, ľahostajných ku konsenzusu občanov." (Bělohradský 2016; s. 8)

Podľa politológa, ekonóma a publicistu P. Robejška (*1948) je dokonca proces globalizácie, ktorý v minulosti posilňoval najmä hospodárske a politické funkcie nadnárodných štruktúr, v súčasnosti nahrádzaný lokalizáciou a regionalizáciou.

„Ďalšia integrácia vedie k ešte väčšej strnulosti a bezmocnosti európskeho golema. Metóda centrálneho riadenia celého celku je zastaralá. Potrebujeme skôr oslabiť nefungujúcu snahu kompletne riadiť spoločenské procesy a namiesto toho začať hľadať v každej situácii a v každom procese len tie najvplyvnejšie veličiny. Na tieto by potom mala politika sústrediť svoje, vždy obmedzené sily." (Robejšek citovaný in Rovenský 2016; s. 1, 7)

Región

V prehlásení Európskej únie k tretiemu tisícročiu je uvedené: Občania Európskej únie sú navzájom previazaní spoločnými hodnotami, akými sú sloboda, tolerancia, rovnosť a kultúrna rôznorodosť. Ak dôsledne vychádzame z tohoto tvrdenia, potom základným územným stavebným článkom „kultúrnej rozmanitosti" je „región" (v najrôznejších časopriestorovo vnímaných hierarchických úrovniach). Región je tak v najvšeobecnejšej podobe vnímaný ako územie, v ktorom sa realizujú špecificky v čase a priestore utvorené siete vzťahov, ktoré môžu mať buď fyzickú alebo funkčnú podobu. O fyzickej podobe týchto vzťahov nebývajú spravidla žiadne pochyby. Sú nimi napr. väzby determinované určitým typom dopravných či spojových sietí. Pod funkčnou podobou príslušných sietí bývajú spravidla chápané najmä sociálno-ekonomické vzťahy. Tie však sprevádza spravidla väčšie množstvo pochybností a nejednoznačností.

Ak sa územie rozvíja na báze široko koncipovanej otvorenosti voči vonkajším vplyvom, môžu v generalizovanej podobe nastať dve vývojové možnosti.

Vplyv vonkajšieho pôsobenia môže byť natoľko intenzívny, že celkom premodeluje charakter predchádzajúcich štruktúrnych útvarov, ich ohraničenie, významnosť a vplyv vnútorných kohéznych síl.

Kvôli silnejúcemu vplyvu vonkajších faktorov na daný región môže ale tiež dôjsť k dynamickému posilňovaniu v minulosti vzniknutých štruktúr a upevneniu tradične fungujúcich štruktúr, generovaných vnútornými kohéznymi vzťahmi.

Tieto zdanlivo pôsobiace protismery je nutné vnímať v súlade s charakterom vnútorných kohéznych vzťahov v jednotlivých segmentoch integrovaného územia. Práve s ohľadom na základné

poznatky ľudstva o časopriestorovej rozmanitosti spoločenských štruktúr je neopodstatnené domnievať sa, že existuje jediný vzor pre uplatňovanie lokálnej, mikroregionálnej, regionálnej, mezoregionálnej či makroregionálnej politiky. A navyše, že tento vzor (smernica) môže byť vyhlásená ako záväzné pravidlo pre akékoľvek územia.

Naopak!

Existuje takmer nespočítateľné množstvo pravidel pre implementáciu všeobecne prijatých zásad pre tvorbu funkčných regiónov a ich vymedzenie (ohraničenie). Z tohto pohľadu aj Európsku úniu nie je možné chápať len ako prostú sumu členských národných štátov, ale aj ako zoskupenie regiónov s pestrou evolučnou, funkčnou a významovou plejádou vzájomných väzieb.

Potreba zvýšeného rešpektovania vnútorného prostredia obyvateľov regiónu preto neznamená nič iné, než rešpektovanie samotnej ľudskej dôstojnosti, sociálno-kultúrnych, sociálno-demografických či sociálno-geografických aspektov existencie parciálnych územno-štruktúrnych častí kultúrnej krajiny.

Domov

V súvislosti s rastúcim významom vnútorných kohéznych síl sa do popredia pozornosti ľudí dostáva aj pojem *„domova"*. Podľa českého spisovateľa a publicistu Vlastimila Podrackého (*1940):

„Pocit domova vznikol práve z možnosti ovplyvňovať prostredie a z úspechov, na ktoré môže byť človek hrdý. Človek bez domova stráca obvykle prirodzené ľudské vlastnosti. Stáva sa konzumentom bez záujmu, svetobežníkom unikajúcim zodpovednosti, cestovateľom od pôžitku ku pôžitku. Chýba mu kontinuita. A od toho nie je ďaleko k vandalizmu a k nezáujmu o okolité prostredie a druhých ľudí. Takéto myslenie v generačnej perspektíve vedie k terorizmu a k drogám. Človek bez domova sa stáva zbytočným pre spoločnosť, dokonca je jej príťažou. Čiastočne sa to deje aj s človekom, ktorý má vzťah k domovu oslabený. Len vzťah k domovu (vlastenectvo) zaisťuje nezištnú angažovanosť... Preto je nutná mocenská rovnováha jednotlivých domovín, teda štátov, krajín, obcí. Preto je nutná ekonomická súťaž a súťaž jednotlivých rádov spoločenstiev. Len tak bude zaistená evolúcia a tým aj kontinuita ľudského rodu a kultúry a následne aj kontinuita

domova, ako prirodzeného prostredia človeka." (Podracký 2004, s. 17 – 18)

Na prelome 2. a 3. tisícročia sme svedkami toho, že na jednej strane, ako keby sa pojmy domova a miestneho regiónu rozpúšťali, na strane druhej ale práve ich fungovanie vytvára jednu zo základných istôt individuálneho a aj celospoločenského života ľudskej svetovej populácie.

1. 4 Ako vnímať v druhom decéniu 21. storočia hranicu medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou?

Ochrana štátnych hraníc

Na mimoriadnom zasadnutí Vlády Slovenskej republiky bolo dňa 3. novembra 2015 schválené opatrenie o zriadení slovenskej zahraničnej policajnej jednotky ochrany schengenskej hranice. *Ochrana štátnych hraníc* nadobudla v druhom decéniu 21. storočia pre krajiny Európskej únie mimoriadne veľký význam. Pritom na rastúcu spoločenskú relevanciu a novú dimenziu hraničného fenoménu bolo upozorňované už omnoho skôr.

„Za výrazného prispenia globálnych sociálno-ekonomických premien sveta sa z najrôznejších príčin vydávajú na cesty veľké masy ľudí, ktoré sa usilujú o získanie väčšej miery istoty. Či už je ich pohyb motivovaný politicky, rasovo, sociálne alebo inak, jeho samotná existencia znamená, že problematika identity obyvateľov na určitom území sa vo svete rozširujúcich sa vzájomných kontaktov vyznačuje celkom novou dimenziou." (Vencálek 1999, s. 24)

Územná priestupnosť

Vzhľadom k tomu, že v minulosti jednostranne racionálne chápaná konštrukcia fenoménu „hranice" (a štátnych hraníc obzvlášť) viedla v rozhodujúcej miere k rozdeľovaniu, ohraničovaniu alebo oddeľovaniu, je nevyhnutné vnímať súčasné hranice inak, než tomu bolo v minulosti. Znamená to vnímať hranice nielen v národných súvislostiach, ale aj v tých dimenziách, ktoré doteraz nie sú príliš zažité, napr. v sociálno-geografických, sociálno-demografických, sociálno-kultúrnych ale aj ďalších. Hranice potom nebudú vnímané ako rozdeľujúci fenomén, ale predovšetkým ako fenomén funkčne vymedzujúci a teda aj istým spôsobom funkčne ohraničujúci dané územie. Hranice by preto mali byť vnímané

v zmysle tvorby funkčnej občianskej spoločnosti. Predovšetkým sa jedná o *územnú priestupnosť, prepojenosť a súvzťažnosť*.

Lokálna a regionálna politika

Ak pristúpime na predikciu komplexnosti, teda na to, aby hraniciam existujúcim v etape budovania občianskej spoločnosti nechýbali sociálno-geografické, sociálno-demografické alebo sociálno-kultúrne dimenzie, potom nemôžeme Európsku úniu vnímať len ako prosté zoskupenie určitého počtu štátov, ale aj ako pestrú paletu vzájomne prepojených území, v ktorých sa realizujú v čase a priestore špecificky vytvorené a fyzicky či funkčne prepojené siete (predovšetkým siete sociálno-ekonomických vzťahov). Takto vnímané územia sa jasne označujú ako „*regióny*". Akékoľvek hranice Európskej únie, vrátane schengenskej hranice, by sme mali preto vnímať ako hranice v existujúcom zoskupení najrôznejšími väzbami prepojených regiónov. Zásadná pozornosť pri štúdiu hraníc (vrátane štátnych hraníc) by preto mala byť venovaná lokálnym a regionálnym politikám (vrátene možnosti cezhraničnej spolupráce).

Schengenská hranica

Ak je pre premenu (nielen) *schengenskej hranice* rozhodujúca kvalitatívna premena lokálnych a regionálnych politík, potom ide nevyhnutne o potrebu fungovania celého komplexu faktorov lokalizovaných do hraničných území. Ich súčasťou je aj funkčná stabilizácia a rozvoj demografického potenciálu.

Podľa českého geológa a filozofa Václava Cílka (*1955) v okamihu, keď ľudia opustia svoj domov, aj keď len v rámci jednej krajiny, strácajú určitú psychologickú bariéru cestovania. Táto, v podstate prvá neviditeľná fáza straty domova začína na lokálnej úrovni a neskôr sa ľahko môže ďalej prehlbovať. V komplexnejšie vnímaných súvislostiach autor dúfa, „že jedným z pozitívnych trendov bude nárast lokálnych politík". (Cílek citovaný in Martínek 2015, s. 7)

Slovensko-ukrajinská hranica

O slovenskom území, ktoré prilieha k *slovensko-ukrajinskej hranici* je možné konštatovať, že až po líniu Svidník – Vranov nad Topľou – Trebišov, bolo toto územie od začiatku 50. rokov až do roku 1989 výrazne migračne deficitné. V období deväťdesiatych rokov dosahovala priemerná ročná čistá miera migrácie kladné hodnoty iba v okrese Michalovce. Emigrácia z tohoto územia sa na začiatku 21. storočia nijako výrazne nelíšila od procesov, ktoré začali v polovici minulého storočia.

Ghetto

O teórii, podľa ktorej až trh ukáže, kde budú ľudia žiť a kde nie, kde vzniknú zóny výraznej koncentrácie populácie a kde len akési zóny bez života, je len ťažké domnievať sa, že má svoje ukotvenie v komplexnom chápaní vývoja spoločenskej reality. Ak ale zoberieme do úvahy, aj keď bez bližšie špecifikovanej migrácie, že na daných územiach by mohli vzniknúť getá, s ktorými sa však v európskej histórii stretávame prakticky kontinuálne, je nutné zobrať v úvahu práve túto historickú skúsenosť, pretože práve táto dokladuje, že ľudia z giet nikdy v histórii nesplynuli s pôvodnou populáciou. So zreteľom na širšie priestorové vzťahy je možné aj v podmienkach Slovenskej republiky konštatovať, že v priebehu historického vývoja neboli zaznamenané procesy, ktoré by nás oprávňovali domnievať sa, že maďarská minorita sa určitým spôsobom „rozpúšťa" v slovenskom prostredí. V tejto súvislosti je neprehliadnuteľné konštatovanie V. Cílka, podľa ktorého integrácia Flámov a Valónov v Belgicku je takmer nulová.

Vnímať preto migrantov len ako pracovný zdroj je v podmienkach úsilia o rozvoj občianskej spoločnosti krajne neopodstatnené. Naopak, vytvárať predpoklady vedúce k relatívnej priestorovej stabilizácii obyvateľstva a to vo všetkých častiach krajinnej ekumény, vedie k posilňovaniu tých psychosociálnych aspektov ľudského bytia, ktoré podmieňujú tak potrebný rozvoj územnych a sociálnych kohézií. Preto aj transformácia funkcií a významu slovensko-ukrajinskej hranice úzko súvisí s pochopením genia regionis tohto územia.

Pokiaľ bude pôsobenie vonkajších vplyvov na slovensko-ukrajinskej hranici silné a intenzívne, môže dôjsť k celkom zásadnému premodelovaniu predchádzajúcich priestorových štruktúr a vzniknú nové princípy a formy územného usporiadania, ktoré zmenia aj význam tejto krajiny.

Môže tiež ale prísť k neobyčajne intenzívnemu a významnému posilneniu v minulosti vzniknutých regiónotvorných síl determinovaných tamojším geniom loci. Nové princípy a formy priestorového usporiadania potom budú posilnené renesanciou väzieb, ktoré majú generačne prestupnú povahu v podobe genia loci (regionis).

Pokiaľ pôsobnosti vonkajších a vnútorných vplyvov budú intenzívne vyrovnané, môžu vzniknúť hybridné štruktúry. Ich existencia ale môže mať časovo obmedzenú podobu. Hybridný spôsob organizácie spoločnosti, kde nie je garantovaná určitá relatívna miera autonómie a relatívnej autarkie (sebestačnosti) vedie k opakovaniu krízových stavov.

Zhrnutie

K tomu, aby v dlhodobom časovom horizonte prispeli sociálno-difúzne procesy k rozvoju cezhraničného regiónu, a teda aj regiónu pri slovensko-ukrajinskej hranici, je nutné akceptovať nielen zmeny v nás samotných (či už ide o slovenský alebo ukrajinský fenomén), ale aj zmeny, ktoré sa odohrávajú mimo nás, v kontexte premien celosvetovej reality. V tejto súvislosti je mimoriadne dôležité prehlásenie, ktoré predniesol dňa 9. novembra 2016 ihneď po vyhlásení za volebného víťaza v prezidentských volbách USA Donald John Trump (*1946) „Budeme vychádzať so všetkými krajinami, ktoré budú vychádzať s nami. Chceme rokovať s každým a hľadať spoločné záujmy a partnerstvo a nie konflikty". Hranica by tak mohla pôsobiť ako garant (nielen) regionálnej rôznorodosti.

Úlohy k textu:

1. *Zistite, ktoré významné vnútorné kohézne sily v strednej Európe sú spojené s rozvojom stredoeurópskych štátov. Využite pritom encyklopedickú literatúru.*
2. *Zistite, ktoré významné vonkajšie kohézne sily sú spojené s rozvojom Slovenskej republiky a uveďte, ktoré konkrétne faktory reprezentujúce vy- nútenú zhodu vo vzťahu Slovenskej republiky a jej jednotlivých susedných krajín poznáte.*
3. *Vymedzte pomocou administrativno-správnych útvarov slovensko-ukrajinský cezhraničný región.*

Kontrolné úlohy:

1. *Uveďte historické a súčasné územno-správne štruktúrne celky, cez ktoré prechádza súčasná slovensko-ukrajinská hranica.*
2. *Uveďte, akým spôsobom sa podieľa Slovenská republika na ochrane svojich štátnych hraníc a zabezpečení parciálnych častí schengenskej hranice mimo územia Slovenskej republiky.*
3. *Definujte pojem región a zdôvodnite význam tvrdenia „Myslieť globálne – konať lokálne". Akú spojitosť majú pojmy „ľudský odpad" (v poňatí Zigmunda Baumana) a „geto".*

Otázka na zamyslenie:

Pokúste sa objasniť na príklade miestneho regiónu, v ktorom žijete, akým spôsobom je vnímaná slovensko-ukrajinská hranica a ako sú vnímané hranice Slovenskej republiky s ostatnými susednými štátmi.

ZÁVER

Vážení študenti,

dostali ste sa k záveru tohoto textu pracovného zošita. Verím, že väčšinu z toho, čo ste sa dozvedeli využijete nielen pri štúdiu problematiky regionálnych kohéznych síl a k porozumeniu vzťahov v slovensko-ukrajinskom cezhraničnom regióne, ale aj v bežnom živote, v ktorom si každý člověk musí odpovedať na otázky, ktoré pred neho stavia samotný život.

Nezabúdajte ale na to, že nie všetko je poznateľné a nie všetko už veda odhalila. Je preto možné domnievať sa, že holistický princíp celistvosti, tentokrát vo vzťahu k potrebe nachádzať pozitívne synergické efekty rozvoja cezhraničných kohéznych vzťahov (napr. prostredníctvom euroregiónu Karpaty), by mohol byť témou vyznačujúcou sa dlhodobo chýbajúcimi syntetizujúcimi štúdiami.

Jan Bělohrádek (1896 – 1980) vnímal holizmus ako pokus o zduchovnenie prírodných vied, zakotvený do šiestich princípov: každá časť je súčasne celkom, celok je viac než súčet častí, pri analýzách celku je okrem časti nutné zohľadňovať existenciu mimo časti stojacich fenoménov, časti sa líšia funkciami vzhľadom k celku i iným častiam, nová hodnota závisí od vnútornej povahy celku, celky majú svoju vnútornú slobodu. (Vencálek 2009, s. 12)

Na záver pracovného zošita „FENOMÉN HRANICE AKO GARANT (NIELEN) EURÓPSKEJ REGIONÁLNEJ RÔZNOSTI" preto môžu byť zvýraznené poznatky, ku ktorým sme dospeli v priebehu práce s týmto zošitom.

Ak bolo v modernej spoločnosti možné vnímať jednotlivé štruktúry a spoločonské hodnoty viacmenej izolovane a teda istým spôsobom aj jednotlivo, v postmodernej spoločnosti nadobúdajú rozhodujúci význam hodnoty vnímané komplexne, najmä teda tie, ktoré svedčia o:

- *ľudskej kreativite,*
- *duchovnom rozmere spoločnosti,*
- *ľudskom kapitále, či ešte komplexnejšie o sociokultúrnom potenciáli daného územia.*

Zdieľanie skúsenosti iných, znamená preto predovšetkým vcítenie sa do životných situácií druhých a byť tolerantný. To ale neznamená opúšťať principy, na ktorých je vybudovaná vlastná identita. Zdieľať duchovné hodnoty iných spoločne s rozvíjaním pocitov súnáležitosti (t. j. zodpovednostný aspekt identity) znamená posilňovať klímu blízkosti a vzájomnej dôvery.

Štúdiom týchto vzťahov je pritom možné odhaľovať nové zdroje sociokultúrneho potenciálu, ktoré môžu generovať ďalší dynamický rozvoj ako slovensko-ukrajinského cezhraničného regiónu, tak i širšie vnímaného územia nachádzajúceho sa na kontakte západných, východných a balkánskych spoločensko-kultúrnych vplyvov. Územím, reprezentujúcim túto heterogenitu spoločenských vzťahov je nepochybne euroregión Karpaty.

Ako kľúčová sa nejaví znalosť okamžitého (teda bezprostredného, aktuálneho stavu), ale znalosť tých charakteristík, ktoré môžu vypovedať o možnom využití ľudského fenoménu (za istých podmienok, v danom časovom období).

Obrazom našej existencie sú ale vedľa konkrétnych stavov (daností) aj pocity a práve tieto pocity, pokiaľ zohrávajú úlohy existenčnej opory ľudí, nadobúdajú v neustále sa dynamizujúcom svete (aj v rámci života jednotlivcov) neobyčajnú dôležitosť. Majú stabilizujúci účinok, aj keď nie v zmysle mechanicky vnímanej dynamiky osob v priestore, ale práve v zmysle spokojného života, uskutočňujúceho sa ako v mestskom, tak i vo vidieckom prostredí.

Dočítali ste pracovný zošit, ktorý je svojim poňatím veľmi odlišný od mnohých doterajších študijných materiálov, ktoré problematiku cezhraničných vzťahov (a tým aj cezhraničnej spolupráce) ponímajú predovšetkým na úrovniach ich priestorového rozmiestnenia a štruktúr konkrétnych ľudských aktivít. Táto odlišnosť ale korešponduje s jednou z najväčších pripravovaných zmien vo vzdelávaní, s posilňovaním komplexnejšieho vnímania spoločenskej reality.

Vy samotní ste tým, že ste preštudovali tento text a splnili požadované úlohy uskutočnili nevšednú zmenu v sebe samých. Ste blízko pocitom, ktoré sa dostavujú v chvíľach, kedy človek rozlúšti určitú záhadu. Právom ste teraz kompetentnejší prijímať relevantné stanoviská k rozvoju územia pri slovensko-ukrajinskej hranici.

K tomu Vám úprimne blahoželám.

Prof. PaedDr. Jaroslav Vencálek, CSc.

LITERATÚRA

Bauman, Z.: *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, 112 s.

Bělohradský, V.: *Apokalyptický tón v politice a okolí*. In: Právo, 9. 7. 2016.

Evropská komise: Evropa 2020 – Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění, http://ec.europa.eu/europe2020/index_cs.htm (prístup: 30. 11. 2016).

Friedman, G.: *Ohniská napätia. Na prahu krízy v Európe*. Bratislava: Ikar, 2015, 360 s.

Heidegger, M.: *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh, 1996, 487 s.

Chrastina, K.: *Přežije Západ svůj úspěch? Euroamerická civilizace v pasti*. Příbram: xPrint, 2012, 342 s.

Ivanička, K.: *Globalistika. Poznávanie a riešenie problémov súčasného sveta*. Bratislava: IURA EDITION - edícia Ekonómia, 2006, 288 s.

Kreuzzieger, M.: *Kultura v době zrychlené globalizace. Studie k transkulturnímu obratu*. Praha: Filosofia, 2012, 106 s.

Martínek, J.: *Cílek: je to teprve začátek. Do pohybu se může dát kvůli suchu miliarda lidí*. In: Právo, 7. 11. 2015.

Podracký, V.: *Návrat k domovu. Manifest tradicionalizmu*. Olomouc: Votobia, 2004, 144 s.

Rovenský, J.: *Robejšek: Více Evropy uškodí*. In: Právo, 9. 7. 2016.

Schrödinger, E.: *Co je život? K mému životu*. Brno: Vutium, 2004, 254 s.

Štrauss, T.: *Toto čudesné 21. storočie. Esej o aktuálnej súčasnosti*. Bratislava: Kalligram, 2009, 184 s.

Vencálek, J.: Vnímání hranice a pohraničí v integrujícím se evropském prostoru. In: Petrucijová, J.: *Hranice a pohraničí jako geopolitický, ekonomický, historický, sociokulturní a filosofický problém*. Ostrava: Katedra občanské výchovy Pedagogické fakulty Ostravské univerzity – Katedra společenských věd Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava, 1999, s. 23 – 28.

Vencálek, J.: Přeshraniční region ČR – SR ve světle holistických principů studia krajinné reality. In: Hübelová, D.: *Geografické aspekty středoevropského prostoru*. 1. díl. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, s. 11 – 15.

Spolufinancovanie:

Tento projekt je spolufinancovaný z Nórskeho finančného mechanizmu
a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Program SK08 – Cezhraničná spolupráca:
„Slovensko – Ukrajina: Spolupráca naprieč hranicou“

ISBN 978-80-89540-84-6